

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 314.151.3(73=163.6)"19"

Prejeto: 10. 5. 2010

Marjan Drnovšek

dr. zgod., arhivist, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: marjandr@zrc-sazu.si

Belokranjec Juro Adlešič in slovensko izseljenstvo

IZVLEČEK

Članek opisuje vlogo Belokranjca dr. Jura Adlešiča v odnosu do slovenskega izseljenstva. S publicističnimi prispevki in z govorom na slovensko-hrvatskem katoliškem shodu leta 1913 je opozarjal javnost na problematiko izseljevanja Slovencev v Združene države Amerike. Bil je pod vtisom tiste strani, ki je izseljevanje odsvetovala. Kot pravnik pa si je le prizadeval za boljšo organizacijo izseljevanja, tj. za povečano skrb za odbajajoče preko Atlantika. Leta 1938 je kot ljubljanski župan obiskal ameriške Slovence. Njegov cilj je bil Cleveland, imenovan tudi ameriška Ljubljana. Bil je navdušen nad Slovenci v Združenih državah Amerike, kar pomeni njegov določen odmik od pogledov, ki jih je izražal v obdobju množičnega izseljevanja pred prvo svetovno vojno. Med vojno in po njej je postal »izseljenec«, saj se je kot ljubljanski župan podredil italijanski okupaciji. Odsel je v Združene države Amerike, kjer je živel, v šestdesetih letih pa se je vrnil v domovino in zaključil življenjski krog v Adlešičih.

KLJUČNE BESEDE

Juro Adlešič, slovensko izseljevanje, Cleveland, ljubljanski župan, politični emigrant

ABSTRACT

WHITE CARNIOLAN JURO ADLEŠIČ AND SLOVENIAN EMIGRATION

The paper describes the role of the White Carniolan Dr. Juro Adlešič in relation to Slovenian emigration. He drew public attention to the problem of Slovenian emigration to the United States through his journalistic writings and with a speech delivered at a Slovenian-Croatian Catholic convention held in 1913. On the one hand, Adlešič promulgated the position that discouraged emigration, while as a solicitor he endeavoured to improve the organisation of emigration, i.e. to heighten the concern for trans-Atlantic emigrants. He visited American Slovenes in 1938 as Mayor of Ljubljana. His destination was Cleveland, also referred to as American Ljubljana. Adlešič's enchantment with the Slovenes living in the United States suggests a certain transition from the views he had held in the period of mass emigration before World War I. During and after the war, he himself became an »emigrant« by subjecting himself to Italian occupation as Ljubljana's Mayor. He left for the United States, where he led a miserable existence until the 1960s, when he returned to his native country. He spent the rest of his days in the village of Adlešiči.

KEY WORDS

Juro Adlešič, Slovenian emigration, Cleveland, Mayor of Ljubljana, political emigrant

Uvod

Belokranjec Juro Adlešič (Adlešiči, 7. 5. 1884 – Adlešiči, 29. 9. 1968) je maturiral na ljubljanski klasični gimnaziji leta 1904, nato nadaljeval študij v Pragi in na Dunaju. Na dunajsko univerzo se je vpisal v zimskem semestru 1907/08, kjer je promoviral na pravni fakulteti (1910).¹ Leta 1918 je v Ljubljani odprl odvetniško pisarno in se strokovno ukvarjal tudi s študijem gospodarskih in političnih vprašanj. V avstrijskem obdobju je deloval na publicističnem področju in objavil več prispevkov v katoliških glasilih.² V *Času* je objavil prispevek Organizacija slovenskega izseljenštva (1909), ki ga je napisal na Dunaju. Ta razprava je tudi predmet našega zanimanja. Aktivno je sodeloval na slovensko-hrvaškem katoliškem shodu v Ljubljani (1913). Kot ljubljanski župan (1935–junij 1942) je leta 1938 obiskal rojake v Združenih državah Amerike. Po nastopu režima Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) je postal član banskega sveta (1936–1941). Ljubljana je bila v njem zastopana s štirimi člani. Med njimi je bil po nastopu županske funkcije tudi Juro Adlešič. Banski svet je zasedal od leta 1931 do 1941. S pravilnikom so bile določene teme obravnav, in sicer s področij gospodarstva ter socialnega in kulturnega razvoja srezov in občin.³ Med njimi so bile: zmanjšanje brezposelnosti v banovini, organiziranje javnih del v času velike gospodarske krize in skrb za vračajoče izseljence iz evropskih držav in številne begunce iz Primorske in Koroške.⁴ Zavzel se je tudi za ureditve izseljenskega fonda.⁵ Skratka, Adlešiču so bila blizu socialna vprašanja, vključno z izseljenskim, kot župan pa je prvenstveno izpostavil probleme Ljubljane. Splošni vtis stanja med gospodarsko krizo je bil porazen, saj so slovenski delavci v tujini izgubljali socialne pravice, delo in mnogi so se prostovoljno ali prisilno vrnili v domovino, ki jim ni mogla pomagati v večji meri.⁶

V arhivu Republiškega sekretariata za notranje zadeve (RSNZ) se je ohranilo pismo, ki ga je žena Jura Adlešiča, koncertna in operna pevka ter glasbena pedagoginja Vera Adlešič Popovič, naslovila na predsedstvo narodne vlade Slovenije, v katerem je opisala njegovo življenjsko pot, seveda skozi svoje videnje.⁷ Pečat kolaboracije je Adlešič dobil zaradi

Dr. Juro Adlešič, župan mesta Ljubljane leta 1935 (*Kronika slovenskih mest*, II/1935, št. 4).

županovanja v Ljubljani v obdobju italijanske okupacije do junija 1942. Pripadal je katoliškemu verskemu prepričanju in politično Slovenski ljudski stranki. Na več gosto natipkanih straneh je žena poskušala informirati nove oblastnike o delovanju moža. Po drugi svetovni vojni je tudi sam emigriral v Združene države Amerike. Tam je delal na kmetijski farmi v Kansasu. V Združenih državah se ni mogel zživeti.⁸ Sredi šestdesetih let se je vrnil v domovino. Bil je neopažen, tako doma kot v tujini. Pokopan je v domači fari.⁹

Bela krajina in izseljevanje

Adlešič je imel pred očmi belokranjske kmečke ljudi, ki so odšli za delom v Ameriko z namenom zaslužka. Čim prej naj bi se vrnili na rodno grudo. Zaradi težkih domačih razmer so se morali udinjati v ameriških rudnikih in tovarnah. Verjetno je iz pričevanj izseljencev navedel nekaj njihovih trditev: »Ko bi imel denarja za povrnitev takrat, ko sem prvič videl ameriško delo, – bi bil vse pustil in se takoj vrnil domov /.../ Rajši bi jedel doma črni kruh,

¹ Cindrič, *Študenti s Kranjske*, str. 541–542.

² Npr. v *Slovincu*, *Zori*, *Edinosti*, *Zlati dobi*, *Našem gospodarju* in drugod. Omenim naj prispevka: *Slovansko pravo* (1910) in *Socialne tvorbe pri Jugoslovanih* (1911), ki sta izšla v *Času*; za *Edinost* je napisal članek o zadružništvu (1917). Bibliografija njegovih del ni narejena.

³ Kološa, *Banski svet*, str. 7.

⁴ Prav tam, str. 12.

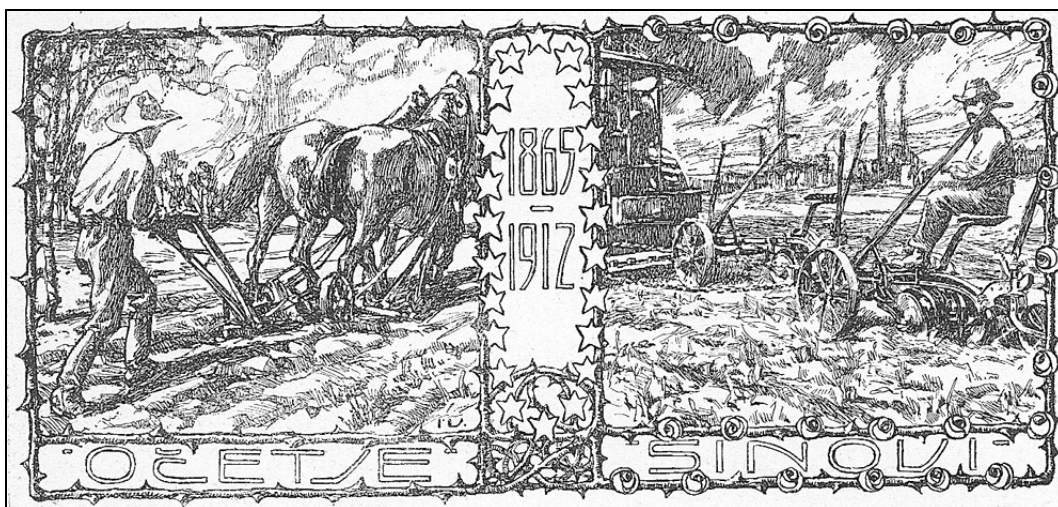
⁵ Prav tam, str. 67, 74–77, 81–82, 86, 88, 100.

⁶ Drnovšek, *Velika gospodarska kriza*, str. 113–126.

⁷ ARS, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, š. 462 in 936.

⁸ Mnogi izobraženi povojni politični emigranti se niso mogli zživeti v novo okolje. Kot primer naj navedem Rajka Ložarja. Glej: Slavec Gradišnik, Ložar–Podlogar, *Pretrgane korenine*.

⁹ Smollik, Marijan: Župan dr. Juro Adlešič. *Družina*, 19, 6. 5. 2001.

*Ameriški napredek: od rala do strojne obdelave v letih 1865 do 1912
(Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 464).*

nego v Ameriki pečenko /.../ vendar sila kola lomi.« Zato je vsak poprijel za delo, saj mu ni preostalo drugega, kot delati ali poginiti. Sčasoma se je navadil dela v Ameriki kot berač svoje beraške palice. Adlešič se je čudil »prikazni«, in sicer: oče oženi sina, ki mu misli zapustiti posestvo; fant živi z ženo nekaj tednov ali mesecev, potem jo mahne v Ameriko z namenom, da izplača dolgove in si pridobi gotovino za bodoče gospodarstvo, in če se mu tam dobro godi, doma pa je veliko dolga, pokliče za seboj ženo, posestvo pa prepusti upnikom. Če so si starši pri oddaji posestva zapisali dosmrtni užitek, morajo upniki čakati z razprodajo zemljišča ali ga prodati z »užitkom« vred. Mnogokrat si starši niso izgovorili ničesar, ker so se zanesli na sina. In še korak dalje: če je bil sin skrben, se je po nekaj letih vrnil domov, kjer pa ni našel pravega zadovoljstva in pričakovane sreče. Domu se je odtujil in dom njemu. Zato se vrne v ameriško tovarno. Proces prihajanja in odhajanja se lahko večkrat ponovi, »dokler ima človek v sebi še nado in pogum, to je od 15. do 40. leta starosti,« je še zapisal Adlešič.¹⁰ Čudil se je, koliko mladine in žensk je odhajalo preko Atlantika. Z odkritim odporom je trdil, da tja potujejo ljudje, ki ne znajo drugega kot prodajati svoje najboljše moči za ameriški dolar. »In pomislimo, da potuje tja naš kmet, ki sploh mesta ni vajen, niti mesta v kranjskem smislu besede«. S poudarjanjem temnih strani izseljevanja, delovanja dobička željnih agentov, pretirano slikanje Amerike v lepi luči, po njegovem mnenju določena nepotrebna odhajanja (»ni vedno skrajna gospodarska sila in beda, ki žene ljudi v Ameriko«) je Adlešič zaključil to temo z izpostavljanjem nesmiselnega zaganjanja ljudi v tuji svet, saj »nauk pride vedno

prepozno, ko ni več vrnitve.« Skratka, pri njem srečamo samo negativne misli in niti ene o morebitnih pozitivnih straneh izseljevanja.

Nekoliko drugače je razmišljal župnik Ivan Šašelj v Adlešičih, ki je v letih 1885–1921 pisal kroniko o dogajanjih v župniji. Val močnega izseljevanja iz Bele krajine se je po njegovem mnenju začel s koncem 19. stoletja. Kot sodobnik je gledal na pojav izseljevanja razumsko, saj se mu je zdelo povsem umevno z ozirom na družbeno-socialno stanje v tej obrobni deželi.¹¹ Glavne dejavnosti prebivalcev v Adlešičih so bile poljedelstvo, živinoreja in vinarstvo. Podobno je bilo po vsej Beli krajini. Konec stoletja sta trna uš in peronospora prizadeli vinograde, zato je marsikateri gospodar odšel v Združene države Amerike. Ravno v desetletjih pred prvo svetovno vojno se je povečalo zanimanje za nekvalificirano delovno silo za delo v ameriških premogovnikih in rudnikih železove, svinčene in bakrene rude. Kot gobe po dežju so tam rasle topilnice in jeklarne. Pozitivna stran za priseljence je bil reden tedenski zaslužek. Neprijetne so bile le gospodarske in politične krize, ki so zmotile ritem življenja in dela, povzročile težave in med drugim tudi tragične osebne življenjske usode. Vprašamo se lahko, ali je bilo izseljevanje Belokranjcev v korist ali škodo domačemu okolju? Po mnenju nekaterih je dolgo časa veljalo, da je izseljevanje naredilo več škode kot koristi, da ameriški prihranki niso dvignili življenjske ravni prebivalstva in niso pospeševali kulture in omike ljudi, celo več, da se je revščina po odtoku moške delovne sile celo povečala. Po mnenju župnika Šašlja so prihranki izseljencev iz Amerike precej izboljšali stanje. Dražumeričeva se pridružuje njegovemu optimizmu, saj naj bi bil dober pozna-

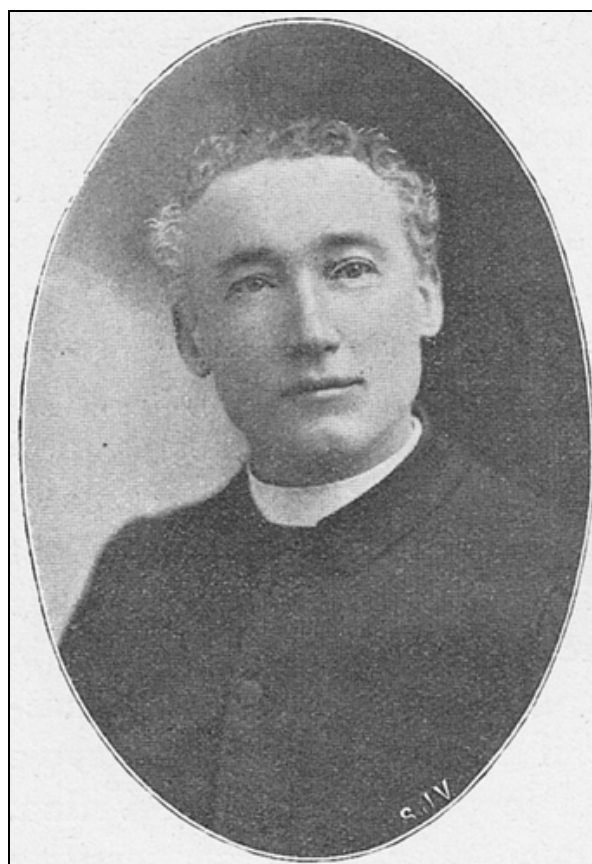
¹⁰ Adlešič, *Organizacija*, str. 175–176.

¹¹ Dražumerič, *Prispevek k poznavanju izseljevanja*, str. 197.

valec razmer in je kot sodobnik izseljevanja gotovo dobro poznal gospodarsko stanje med svojimi farani. Da se Bela krajina – kljub močnemu dotoku ameriškega denarja – ni gospodarsko dvignila, je bilo treba iskati vzroke v primitivni oziroma ročni obdelavi zemlje, brez prometnih povezav (prvo železnico in s tem povezavo z ostalimi slovenskimi deželami je dobila šele leta 1914). Vendar je Amerika le pustila svoje sledi v tej pokrajini, lesene hiše so se umikale zidanim, slamnate strehe opečni kritini, cerkve so dobivale pločevinaste strehe, lesene pluge so izrivali plugi z železnim lemežem, ljudje so opuščali belo platneno obleko in povratniki so v domačo sredino prinašali širše poglede, dovzetnost za spremembe, zaupanje v svoje delo in moč.¹²

Ne smemo pa zanemariti deleža, ki so ga k belokranjskemu gospodarstvu prispevali krošnjarji, ki so v zgodnejšem obdobju krošnjarili na Hrvaškem, od druge polovice 19. stoletja pa tudi po evropskih državah, zlasti po nemško govorečih deželah.¹³ Poleg zasluzka so prinašali domov tudi nove poglede. Belokranjski krošnjarji so odhajali v Združene države Amerike. Največ jih je bilo v Chicagu (Illinois), ki je postal nabavni center, od koder so krošnjarji prodajali blago po državah Illinois, Iowa, Minnesota in Michigan.¹⁴ Oglejmo si zgodbo krošnjarja Matije Premuta iz Semiča. Rodil se je leta 1816. Z devetimi leti je postal pastirček. Zaključil je trivialko v Semiču. (Da je bil dobro podkovan v slovenskem jeziku potrjuje njegovo pismo iz leta 1845; do tega leta je očetu poslal 5 pisem, kar kaže na njegovo nagnjenje do pisanja in hkrati navezanost na očeta, ki mu je v štirih letih poslal le eno pismo.) Po končani šoli se je lotil krojaškega poklica, ki se ga je izučil v treh letih. Vendar se je kmalu poprijel krošnje. Sprva je krošnjaril v domačih krajih, nato se je odpravljal v tuje dežele. Na poti po Evropi in v Združene države Amerike ga je spremljal popotni krošnjarski tovariš Janez Gorše, po rodu Belokranjec. Prehodila sta Kranjsko, Hrvaško, Štajersko, Koroško, celo nemško deželo, Švedsko, Norveško, Laponsko, Dansko, Islandijo, Anglijo, Irsko, Škotsko in del Francije. Ustavila sta se 4. maja 1839 v Bremnu, takrat znanem pristanišču za potovanja prek Atlantika.¹⁵ Tam sta ostala šest dni in na petek pred Kristusovem vnebovzetjem ob sedmih zvečer stopila na »barko«, ki je nosila 70.000 funtov blaga in vzela na krov 132 oseb. V dveh mesecih in petih dneh sta se pripeljala v Ameriko. Sprva je Premuti slabo kazalo, dokler ni v nekaj tednih osvojil osnove angleškega jezika. S pomočjo objav v glasilih se je ohranila vsebina dveh njegovih pisem.¹⁶ Prvega je

poslal v »kranjskem« jeziku, v nemščino pa ga je prevedel in deloma samo povzel Johann Kapelle, metliški dopisnik *Carniolie*, nemško pisanega časopisa za umetnost. Datirano je bilo 27. septembra 1839. Čudil se je, da sta se popotnika odločila za nevarno pot v svet, zapustila domačijo, starše, sorodnike in prijatelje in odpotovala v neznano Ameriko. V New York sta priplula 9. julija 1839. Ohranilo se je še drugo pismo v slovenskem jeziku, ki ga je napisal 18. februarja 1845 kot ugleden in bogat meščan v St. Louisu (Missouri). Bil je poročen in imel je petletno hčer. *Novice* so omenile, da je bil zadovoljen s svojim življenjem. Po dosedanjim vedenju je bil prvi Belokranjec v Ameriki Peter Pohek, bivši vojak, doma iz Metlike, ki je prišel v Ameriko že leta 1827 (torej še pred misijonarjem Friderikom Barago) in si tam ustvaril

Belokranjec Anton (Anthony) Ogulin (1862–1933), misijonar, župnik, dober gospodar, ki je izvedel gradnjo cerkve po načrtih Ivana Jagra, šolo za 700 učencev, hišo za šolske sestre in župnišče (*Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 576*).

¹² Prav tam, str. 208.

¹³ Drnovšek, *Izseljevanje*, str. 73–85.

¹⁴ Zavertnik, *Ameriški Slovenci*, str. 250.

¹⁵ Wagner, *Bremen*, str. 49–70.

¹⁶ Matija Premuta, Ein Brief aus Amerika. *Carniolia, Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und geselliges Leben*. Ljubljana,

4, 1841, št. 1, str. 1–2, in št. 2, str. 5–6; isti, Slovensko pismo iz Amerike. *Kmetijske in rokodelske novice*, št. 20 in št. 27. Ljubljana 1845 (20. 8.), št. 34, str. 135–136 in 1845 (27. 8.), št. 35, str. 140.

družino.¹⁷ Da slovenski krošnjatji v Združenih državah Amerike niso bile muhe enodnevnice, nam potrjujejo podatki v Zavertnikovi knjigi *Ameriški Slovenci* (1925). Med njimi je bilo veliko Belokranjcev. Večina krošnjarjev se je pozneje preobrazila v trgovce in gostilničarje.¹⁸

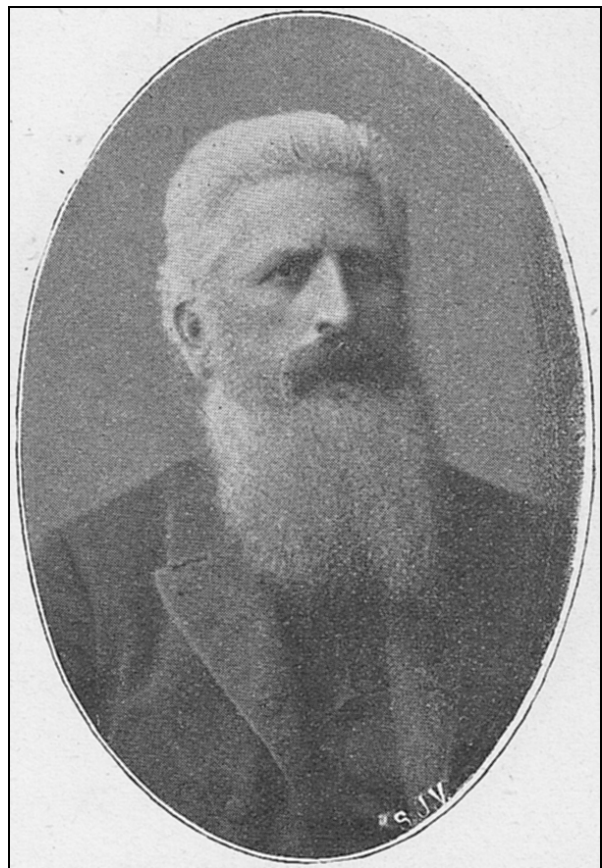
Adlešičeva pobuda za organiziranje izseljevanja (1909)

V glasilu *Čas* je Adlešič objavil prispevek, napisan na Dunaju, z naslovom »Organizacija slovenskega izseljenstva« (1909). Aktualiziral je svoj prispevek s časom, ko je v Združenih državah vladala politična in gospodarska kriza. Marsikdo se je takrat vrnil v domovino, vendar se »Amerikanarji«, kot jih je označil Adlešič, niso mogli vključiti v staro življenje ter so komaj čakali, da so se končale volitve novega ameriškega predsednika. Nedvomno z namenom vrnitve v Združene države. »V kmetijski gostilni si slišal govoriti naše ljudi o ameriških volitvah z večjim zanimanjem kakor o naših domačih,« je zapisal Adlešič. Ameriške volitve so minile in znova se je čutila gospodarska rast, ki je potrebovala »mnogo pridnih in trdnih rok«. Domače slovensko in nemško časopisje je v rubrikah Delavsko gibanje znova objavljalo vedno večje število »selečih se Slovencev in Hrvatov« v Ameriko.

Avtor je študiral na Dunaju in v rokah je imel številne analize izseljenske problematike v Avstriji, ki jih je tudi uporabil v prispevku.¹⁹ V največji meri se je naslanjal na delo Josefa Buzka,²⁰ na časopisje, na pripovedi drugih in ne nazadnje na lastna opažanja. Takoj v začetnem delu prispevka se je usmeril na izseljenske agente, ki so bili po njegovem eden od največjih »ran« izseljevanja.²¹ Predstavil jih je v najbolj temnih barvah, saj naj bi kupčevali z ljudmi, lažno slikali stanje v izseljenstvu, zvito goljufali izseljence, delovali v prid ladijskim družbam ipd. Provizija jim je bila glavni cilj. Zato je Adlešič citiral

Buzka, da je bila naravna posledica agentur umetno množenje in naraščanje izseljencev. Zato naj bi evropske države spoznale nevarnosti njihovega delovanja in jih strožje nadzorovale. »Naša država v tej stvari ni dosti storila. Baje se pripravlja nova postava, toda kdo ve, kako dolgo jo bo treba čakati,« je zapisal Adlešič in pri tem izpostavil parlamentarno anketo o avstrijskem izseljevanju (1905), do katere je bil kritičen, saj naj bi se vse vrtele le okrog avstrijske ladijske družbe, kot o slabih straneh izseljevanja. »Kdaj postane postava?« se je vprašal in to upravičeno, saj izseljenskega zakona Avstrija ni dobila do svojega razpada.²² Ker država ni storila več na tem področju, je pohvalil Rafaelovo družbo pri nudenju pomoči izseljencem na poti.

Adlešičeva razprava je ena od redkih prispevkov pred prvo svetovno vojno, v katerem je kdo predlagal, kako si zamišlja organiziranost slovenskega izseljevanja. Nedvomno je k temu prispevalo njegovo vedenje o tej problematiki v drugih evropskih državah. V zvezi z organizacijo izseljevanja je iz-

Belokranjec Alojzij (Aloysius) Plut (1841–1917), minnesotski pionir-dubovnik, misijonar, graditelj cerkev, ustanovitelj župnijskih in podpornih društev (*Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 581–582*).

¹⁷ Jaklič, *Misijonski škof*, str. 68.

¹⁸ Drnovšek, *Usodna privlačnost*, str. 93–111.

¹⁹ Josef Buzek, *Das Auswanderungsproblem und die Regelung des Auswanderungswesens in Österreich. Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*, 10, 1901; A. Wagner, *Schutz den Auswanderern! Eine Studie zur österreichischen Auswanderungsfrage nebst Randglossen zur parlamentarischen Enquete über dasselbe Thema*, Wien 1905; Ehrenberg in Gehrke, *Kontraktbuch der Landarbeiten als Massenerscheinung*, b. d. Od glasil citira le *Agrarier Tagblatt*, 8. 7. 1908 in *Sveto vojsko*, b. d.

²⁰ Jozef Buzek (1873–1936), pravnik, statistik, ekonomist in politik poljskega rodu.

²¹ Leta 1852 je z notranjega ministrstva prišel ukaz o prepovedi izseljenskih agentur, ker niso bile zastavljene v duhu že starega patenta iz leta 1832. Javnim agentom in privatnim poslovnim posrednikom je bilo dovoljeno le dajanje informacij, ki so se nanašale na izseljevanje. Niso pa smeli posredovati in vzpostavljati zvez s tujimi podjetji, ki so se ukvarjala z odpravljanjem in prevažanjem izseljencev. Glej: Kalc, *Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje*, str. 17.

²² Adlešič, *Organizacija*, str. 172–173.

postavil človekoljubni in narodni interes, s poudarkom na skupnem (sam je zapisal »komunalnem«) in ne na individualnem delovanju. V mislih ni imel samo varovanja izseljencev na poti in deloma v tujini, ampak njihovo organiziranost (sam zapiše »direktivo«), kam naj gredo in kje bi zaslužili brez velikih žrtev. Pred očmi je imel cilj, da bi tako izseljenci kot »cela dežela« imeli dobiček v tem dogajanju. V dobri organiziranosti izseljenstva je videl možnost ozdravitve te »rane« na domačem gospodarskem področju, ne pa z omejevanjem izseljenske svobode, kar so nekateri zemljiški posestniki večkrat izpostavljali.²³ Vendar je v istem duhu pozival časnikarje in publiciste, da zastavijo svoje pero proti izseljevanju v rudnike in tovarne Severne Amerike. Podpiral je propagandno dejavnost proti izseljevanju in ob tem omenil naloge (društvenih) shodov v ta namen, to je: »Širiti protiizseljeniško propagando po časopisih in po shodih.« Zlasti ameriška velemesta so mu bila nevarna za izseljence.²⁴ Do Združenih držav Amerike je bil zelo kritičen. Podvomil pa je, da bodo svarila odvrnila izseljence od lepih ameriških sanj in njihove gradnje zlatih gradov, kar so mu potrjevale izkušnje, ki si jih je pridobil v pogovoru z ljudmi. Upal je, da se bodo izseljenci odločili za odhod le v primeru velike potrebe in skrajne sile. Ob tem razmišljanju je zapisal, da je bila izseljenska problematika manj preučena, čeprav gre pri njej za resno in važno zadevo. Zagovarjal je princip skupinskosti proti posamičnosti reševanja izseljenskega vprašanja. Poudarjanje skupinskosti proti posameznikom tiči v njegovem odporu proti izseljenskim agentom, ki so si basali žepe z denarjem v svojo korist, od katere ni imela haska ne dežela in ne narod. Kot vzor dobre organizacije je navedel Švico, Anglijo, Nemčijo in Italijo. Všečne so mu bile njihove skupinske oblike delovanja, ki jih je naštel: izseljenski komisariat (Švica), izseljenska društva (Anglija), zunanje ministrstvo in zaupniški sistem (Nemčija) in komunalni izseljenski komiteji (Italija). Le Avstrija ni imela podobne organizacije. (Ob tem je spregledal primer ogrske polovice monarhije, ki je dobila izseljenski zakon že leta 1903, popravljen in dopolnjen leta 1909. Vsaj Slovenci v ogrskem delu države so se morali ravnati po tem zakonu, op. avt.) Pohvalil je zlasti organizacijo v Italiji.²⁵ Z izseljenskim zakonom leta 1901 je Italija dobila eno naj-

pomembnejših zakonskih ureditev, ki je zajemala izseljensko problematiko v vsej širini in globini.

Označevanje izseljenskih agentov za največje zlo v izseljevanju je bilo s strani Adlešiča potencirano. Niso bili oni krivi za množično odhajanje. Res je, da je krožilo med ljudmi veliko propagandnega gradiva za odhod, nagovarjanj za pot s to ali drugo ladijsko družbo, vendar vsak se je odločil po lastni volji. Najbolj pomembna je bila družinska odločitev in ustne ter pisne informacije (pisma), ki so vplivale na odločitev za odhod v tujino. Organizacijsko je bil promet v Evropi in Ameriki na prelomu v 20. stoletje dobro organiziran. Po vsebinski strani so bile razlike med izseljevanjem v Združene države Amerike, ki je imelo dolgo tradicijo v primerjavi z Brazilijo, kamor so odhajali kot nekakšni sužnji. Res pa je, da so se pri organiziranju odhoda dogajale številne nepravilnosti, goljufije, neprijetnosti zaradi (ne)hitrosti potovanja, prebukiranja in podobno. Mnogi so potovali tudi skupinsko, kar je za potujoče pomenilo manjši psihični pritisk oziroma kulturni šok. Ljudje so odhajali svobodno in mnogi so si sami organizirali pot, običajno s pomočjo že v Združenih državah živečih sorodnikov ali prijateljev. Tudi vsa odklonilna prizadevanja glede izseljevanja, zlasti s strani Katoliške cerkve, niso imela za posledico zniževanja števila izseljencev. Skratka, izseljenci niso bili le množica neukih in agentom prepuščenih ljudi.²⁶

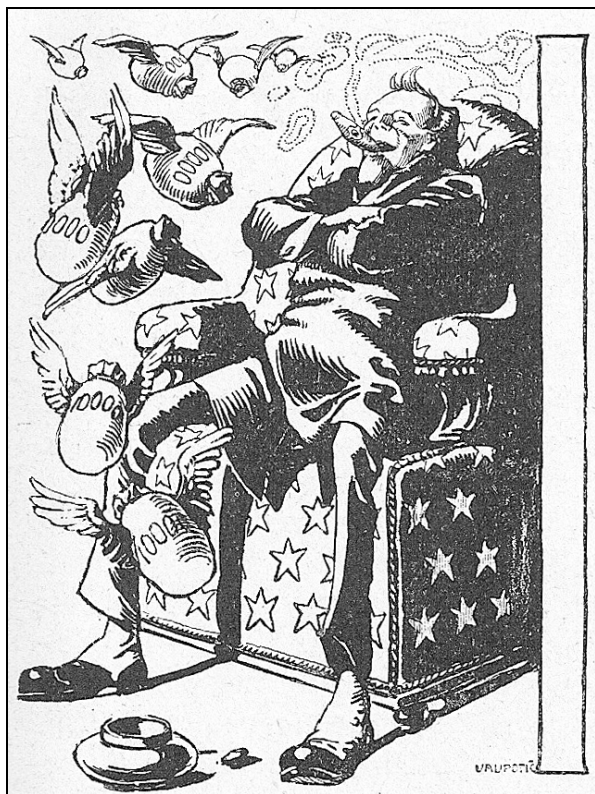
Adlešič se je zavzel tudi za načelo samopomoči, ki sicer ni dosegala zelene centralne državne organizacije, vendar bi lahko, po njegovem mnenju, tudi na lokalni ravni dosegla lepe uspehe in sadove. Upal pa je vsaj na državno finančno podporo. Zamislil si je organizacijo, ki bi enotno zajela ves »slovanski jug«, vendar je takoj podvomil v uresničitev te ideje. Z realističnega vidika se je zadovoljil s tem, da se poprime za delo vsaj po slovenskih deželah. Prednost je videl v tem, da so na Slovenskem delovala številna kmečka in delavska društva, ki bi bila lahko vključena v ta projekt. Zamislil si je, da bi se v Ljubljani ustanovil osrednji odbor (komite) v okviru dežele (deželni odbor), kar naj bi bila največja garancija za uspešno delo. Odbor naj bi raztegnil področje dela v tista okolja, kjer je bilo obsežno izseljevanje. Tam naj bi se formirali tudi krajevni odbori in pododbori za lokalne potrebe. Mogoče se je zavedal nerealnosti izvedbe, zato se je osredotočil samo na možnost dela na nivoju že obstoječih kmečkih in delavskih katoliških društev. V vsakem naj bi se osnoval izseljenski odsek, ki bi bil v zvezi z osrednjim (deželnim) odborom. Vsak odsek, vezan na kraj, naj bi poizvedel, kdo se želi izseliti, da bi izseljencem lahko dali potrebne informacije in

²³ Avstrijski ustavni zakon, 21. 12. 1867, je vključeval načelo svobode izseljevanja, kar je veljalo do razpada monarhije. Svoboda izseljevanja je bila osnovna državljanska pravica. Od začetkov izseljevanja so nekateri zahtevali od države, da se jo prepove, kar je bila neuresničljiva ideja.

²⁴ In ne samo ta mesta, ampak tudi domača slovenska mesta. Označevanje mest kot virov zla v primerjavi s podeželjem, kjer obstaja zdravo kmečko življenje, kjer se kujejo prave vrednote ipd., je bila stalnica od začetkov izseljevanja v 19. stoletju globoko v 20. stoletje.

²⁵ Adlešič, *Organizacija*, str. 180; Kalc, *Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje*, str. 16.

²⁶ Drnovšek, *Usodna privlačnost*, isti, *Ljubljana: križišče na poti v svet*, isti, *Pot slovenskih izseljencev na tuje*.

V ameriški fotelj zavaljeni bogataš, ki ga obletavajo dolarske ptice. To je bil bolj mit kot realnost (Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 133).

nasvete. Adlešič je verjel, da vsakdo potrebuje nasvet, zlasti slovenski kmet in delavec, »ker mu je vse neznan, kamor stopi.« Ljubljanski osrednji odbor naj bi dajal navodila in sprejemal poročila ter navezal stike z društvi v Združenih državah.²⁷

Spoved pred odhodom v tujino je bila po Adlešiču »obligatorna navada«, ki so se je posluževali odhajajoči, med njimi tudi tisti, ki so »jako redko pohajali k spovednici«. Nad Rafaelovo družbo v Ljubljani je bil Adlešič razočaran, ker ni bila dovolj uspešna. Zato je predlagal, da se njeno delovno področje vsaj razširi in poglobi. Družba bi morala izvajati preventivne naloge, omejevati izseljevanje, stopiti izseljenskim agentom na prste in jih popolnoma izpodriniti iz posla (»Dajati jim informacije za pot in tujino in tako izpodriniti nevarne in škodljive agente.«). Kritičen je bil do Rafaelove družbe v Ljubljani, očitajoč ji, da je bila privatna, saj bi več dosegla kot deželna organizacija in bi s tem pridobila javnost in veliko moč. Bolj spravljen je bil do ameriške družbe sv. Rafaela v New Yorku, ki je prišlekom pomagala na verskem in moralnem področju ter pri prvih korakih v novem svetu. Njen nastanek je po Adlešiču izviral iz raznih dobro-

delnih društev. V okviru možnosti jim je newyorška Rafaelova družba pomagala pri iskanju dela, stanovanj, dobrega zaslužka s pomočjo posredovalnic za delo ter jih pošiljala v kraje, »kjer bodo mogli skrbeti za svojo dušo in kjer se jim obeta vsaj primerno dobra prihodnost.« Razvijala je organizacijo s podružnicami in »privatnimi zaupniki« iz vrst duhovnikov po raznih ameriških krajih. Adlešič je pohvalil družbo, ker ni skrbela samo za »dušni blagor«, ampak tudi za »gmotno blagostanje« in ker se je zavzemala za stike z domovino. To naj bi preprečevalo odtujevanje izseljencev od stare domovine. Vzor tega dela je videl v Nemčiji in nekaterih drugih (evropskih) državah, ki jih ni navedel. Po Adlešiču naj bi imela družba dobro finančno stanje, kljub nizkim prispevkom članov družbe in tudi po zaslugi avstrijskega konzulata. Veselilo ga je, da je newyorška družba navajala izseljence k varčevanju. Všeč so mu bili že omenjeni zaupniki, saj so mnoge organizacije menile, da le-ti lahko dosežejo večji uspeh, ker so delali tiho in nevidno. Mlademu društvu je zaželel uspeh, hkrati pa zapisal: »/.../ in lahko bomo z nekoliko lažjo skrbjo puščali svoj narod v tuji svet.«²⁸ Načrtovali so, da bi se za vse slovanske izseljence ustanovilo v New Yorku skupno organizacijo, imenovano Slovanska družba sv. Rafaela.²⁹ Da ne bi bila slika razmer v Združenih državah Amerike preveč pozitivna, je Adlešič opozoril, da tam vse le ni bilo dobro z ozirom na varstvo slovenskih izseljencev. Pristavil je še, da to ne pomeni, da Slovenci lahko mirno potujejo preko morja oziroma da je poskrbljeno za varstvo izseljencev v Združenih državah Amerike. Zato je izpostavil, da za njegovo (»našo«) izseljeniško organizacijo še vedno ostanejo veljavni trije cilji: (1) svarjenje pred izseljevanjem »z besedo in pismi«, (2) oviranje dela izseljenskih agentov in (3) preusmeritev izseljenskega toka iz tovarn in rudnikov Severne Amerike na rodovitne poljane Argentine. Ne moremo zanikati določenega navdušenja Adlešiča nad ameriško Družbo sv. Rafaela, ki je bila še na začetku svoje poti (ustanovljena je bila 1. decembra 1908). Njegova razprava pa je izšla leto dni kasneje.³⁰

Adlešič je bil oster nasprotnik alkohola in na to temo je v *Zlati Dobi* objavil članek »Alkohol in izseljenišvo«. Pri tem se je skliceval tudi na pismo prijatelja, ki je prikazoval stanje med Slovenci v Združenih državah Amerike. Slika je bila izrazito temna. Ne preveč prijazen je bil Adlešič do žensk, ki so ostale doma, ko je mož garal v Ameriki, in so morale prevzeti breme na domačiji. Nezaupljiv je bil zlasti do mladih in neizkušenih žensk. Ob tem je navedel belokranjski pregovor: »Žena gospodar, vuk

²⁸ Prav tam, str. 184.

²⁹ Prav tam, str. 182-184.

³⁰ Več o njej glej: Friš, *Ameriški Slovenci*, str. 302-330.

²⁷ Adlešič, *Organizacija*, str. 181-182.

Življenje v Združenih državah Amerike je bilo deljeno na bogate in delavce-priseljence, ki so se udingali predvsem kot rudarji in delavci v težki industriji (Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 313).

mésar«. Po njegovem je ženska gospodarila s srcem in ne z umom, zato je šel denar svojo pot. Ko je zagledala »svetle cekine«, ji je to zmešalo glavo in oživel so ženski čuti in potrebe, ki jih je prej morda krotil mož. Ni jim očital pijačevanja, vendar se je čudil, da je bilo v gostilnah več žensk kot moških. Do moških je bil Adlešič mnogo bolj razumevajoč, češ, da v Ameriki resno delajo, varčujejo in pošiljajo denar, in čeprav so njihove žene imele najboljšo voljo za gospodarjenje, jim to ni šlo od rok. Skratka, njihova spretnost organizacijskega dela ni bila primerljiva z moško trdo roko. In ko se je mož vrnil domov, je bila domačija v še večjem razsulu in dolgovih, zato se je vrnil in se v Ameriki vdal pijači. Menil je, da če bi se omejil alkohol, bi se omejilo tudi izseljevanje. In če bi se hotelo izvesti uspešno organiziranje izseljevanja, bi se bilo treba v prvi vrsti bojevati proti alkoholu. Dotaknil se je tudi bivalnega stanja v Združenih državah Amerike. Bivanjski pogoji naj bi bili slabi, sobe naj bi bile natlačene s kovčki, njihove organizacije (jednote) so bile bolj gospodarsko-zavarovalne, ki naj bi jih delavci, baje, prav malo obiskovali. Tako so jim ostali le »salooni«. In še več, svetoval je, da si mora vsak izseljenec-gospodar preskrbeti za čas svoje odsotnosti

pomožnega gospodarja za svojo ženo (»Nadzorovati gospodarstvo ženâ po posebnih zaupnikih«.). Zaupnik naj bi ji bil v oporo, npr. pri nakupih, prodaji in plačevanju, saj naj bi bile žene manj izkušene in podvržene prevaram, zlasti pri odplačevanju dolgov. Denarni tok iz Amerike v domovino naj bi bil namenjen predvsem odplačilu dolgov. V tej zvezi je bil Adlešič razumevajoč do žensk, ki so jih imeli upniki v svojih kleščah. Da so jih izkoriščali in višali obresti, pri njihovem obisku so jim morale kuhati bogata kosila in jim dati dovolj pijače, same pa so si privoščile za kosilo samo kruh. Upnikom je morala prinašati kokoši, speči potico, mu obdelovati njivo ipd. In bila je še v nevarnosti, da bi jo upnik zatožil in ji zarubil premoženje ali jo očrnil pri njenem možu v Ameriki. Zato naj bi tudi žena potrebovala mnogokrat nasvet ali tolažbo, »ki bi ji jo bil dal zaupnik«. Namen zamišljene organizacije je bil v sistemu zaupnikov, ki bi priskočili na pomoč v stiski. Kot zaupnike je izpostavil župnike. V primeru pošiljke denarja naj bi župnik določil, koliko ga sme žena zadržati zase; določila naj bi se tudi vsota, ki bi jo prevzel župnik in denar vložil v posojilnico, hkrati pa spravil denarno knjžico v župnišču. Kot pravnik je Adlešič vedel, da ni bilo mogoče predpisovati nekemu, kam naj se pošilja prihranke. S tem bi se okrnila osebna svoboda oziroma tak pravni akt ni bil izvedljiv. Zavzel se je, prvič, da se ljudem pokažejo neuspehi dotedanjega denarnega pritoka in ravnanja z denarjem, in drugič, z ustanovitvijo zamišljene izseljenske organizacije, ki bi prevzela, poleg informiranja in varstva izseljencev, še varstvo in pomoč doma ostalim ženam. Za zamišljeno organizacijo se je zavedal pomena izbora oseb, katerim bi izseljenci zaupali. Videl jih je v župnikih, županih in v omenjenih posebnih zaupnikih. Zato bi morala biti organizacija razpredena po vseh vaseh. Adlešič je odklanjal, da bi posojilnice opravljale z izseljenskim denarjem. Zakaj? Posojilnice naj ne bi bile razpredene po vseh vaseh, bile so iste strankarske (liberalne) barve in zaradi strankarske agitacije niso uživale polnega zaupanja pri ljudeh.³¹ Nič pa ga ni motilo, da je predlagal, da naj posojilnice preskrbijo cenejše kredite za odhod ljudi v Združene države Amerike. Pozval je tudi časopise, da na pomlad, ko ljudje odhajajo v tujino, objavljajo, kako težko in nevarno je delo v Ameriki, o njihovi izpostavljenosti in neuspehih. Da naj ljudi osveščajo, da bi bilo življenje doma boljše kot v Ameriki, če bi se poleg pridnih rok delalo tudi z umom. Ob tem je pristavil, da bo v kratkem več dela doma zaradi gradnje belokranjske železnice in v zaključku je ponovno pozval na preventivno delo, razširitev in poglobitev Rafaelove družbe. Vse naj bi se usmerjalo k samostojni deželni organizaciji, da bi se njeno delovno področje sčasoma razširilo čez vse »sloven-

³¹ Adlešič, *Organizacija*, str. 185–188.

ske ozemlje«, na Hrvaško, v Dalmacijo in Bosno. Svoje razmišljanje je zaključil z mislijo: »Sicer bil je moj namen le pokazati rano, celijo jo naj – zdravniki.« Kot da bi izgubil upanje v predlagano organiziranje izseljensko organizacijo.

Slovensko-hrvatski katoliški shod in Adlešičevo sodelovanje (1913)

Adlešič je sodeloval na slovensko-hrvaškem shodu avgusta 1913 v Ljubljani.³² Bil je član odseka za zunanje priprave, član železniške in sprejemne komisije. Na shodu je o izseljevanju s podeželja v mesta in industrijska središča govoril Anton Ogrizek, o skrbi za Slovence v inozemstvu A. Zdešar in o Družbi sv. Rafaela dekan Andrej Lavrič. Še pred kongresom je objavil članek v *Narodnem gospodarju* z naslovom Naše izseljeništvu.³³ Spregovoril je o obupu ljudi, ki so ga povečevale balkanske vojne, draginja, slabe letine in še kaj, kar je sprožilo vedno večje izseljevanje, ki je bilo opazno na kolodvorskih postajah in pred izseljenskimi agencijami. Njegova trditev je bila, da agenti umetno pospešujejo izseljevanje zaradi dobrih zaslužkov. Njihovo delovanje je po Adlešiču pomenilo škodo narodnemu gospodarstvu. In kam so izseljenci nosili denar, ki so ga prislužili v tujini? V ameriške banke, saj so imeli rojaki doma nezaupanje do posojilnic in hranilnic. Vendar je bil Adlešič nezaupljiv tudi do ameriških bank. Glede denarja je priporočal, da se ljudje o denarnih tokovih poučijo že doma in da pošiljajo prihranke v domače posojilnice, kjer bo denar varen, in drugič, da bi kazalo v okviru Zadrugne zveze v Ljubljani organizirati pošiljanje denarja po izseljencih, saj nihče ne pošilja rad majhnih zneskov, in tudi oblika pošiljanja se bo kmalu našla.

Juro Adlešič je na shodu spregovoril o ljubezni do domače grude oziroma domačije. Z močnim čustvenim nagovorom je izpostavil bolj temne kot svetle strani med ljudmi, ki so odhajali v tujino. Slikovito je opisal domačijo, kjer se pred hišo igra otrok, v veži dela ženska upadlih lic in razoranega čela, v sobi za pečko pa ždi stari oče, sklonjen od dela in let ter prebira molek. Mladi in krepki možje so na železniški postaji, kjer je bila tudi izseljenska pisarna. V rokah imajo kovčke in podajajo roko svoji mladi ženi in nazadnje stisnejo k sebi otroka. Tujina je bila po Adlešiču zapeljiva. Žal mu je mlade žene, ki se bo postarala in bo morala zagrabiti za koso in plug. Žal mu je bilo za otroka, ki bo izgubil očeta in ne bo občutil tople materine ljubezni in bo hiral in osirotel, kljub temu da mu živita oče in mati. »Žal mi je pa tudi tebe, ti sila in moč našega naroda, ti naš orator,« je še zapisal. Delo v naravi je človek zamenjal za delo v rudniku, uni-

čujočega za človeka ali v temnih in zaprašenih tovarnah za ropotajočimi stroji, kjer bo opravljal najtežja in najnižja dela, izgubljal energijo, služil tujemu velekapitalu, služil stroju in sam postal stroj. Doma ostane razpadajoče gospodarstvo, otrok pa odraste in že sanja o tujini in bogastvu. Žene ga za očetom v neznane kraje, proč od matere in proč od domače hiše. Mož se sicer vrne, vendar je odtujen. Skromnosti ne pozna, nekdanja zadovoljnost domačina je izginila in s tem tudi domača sreča. Mati in žena skuša ohraniti sina in moža doma, pa je njen trud zaman. Tudi na stare dni ostane sama, zapuščena, postarana in osirotela. »Kot da je razprostrl angel smrti svoja krila nad bojno polje, tako je ta splošna nezadovoljnost in želja po tujini se vsesala v vrste našega ljudstva,« še zapiše Adlešič. Retorično si je postavil vprašanja, kdo bo ustavil izseljevanje, ali naj se zahteva od države, da se omeji in kaznuje beg v mesta, ali naj se okrepijo svarila in prošnje, da ostanejo doma? Ne, vse to ne bi pomagalo. Ljudem je treba dati tisto, kar iščejo v tujini, sklene Adlešič. Za možko mladino meni, da jih je zajel nov socialni duh, želja po samostojnosti in neodvisnosti, želja po lastni eksistenci, lastnem domu in gospodarstvu. Nekakšna »tajna sila« jih vleče k novemu in boljšemu. Enako čutijo mladenke, da postanejo pridne žene in skrbne matere, vendar tudi one odhajajo v tujino in mesta. Skratka, prilika napredovati, se osamosvojiti in si ustvariti lastno eksistenco žene fante in dekleta z »rodne grude«, jih žene v mesta in tujino, kar jih za vedno »pogubi naši domovini in našem narodu.« Ta sila in želja po samostojnosti mladih je po eni strani Adlešiču garant, da je mladina zdrava, poštena in idealna, kar je treba gojiti in ohraniti, vendar pa je ravno ta »cvet naroda« zapuščal domačijo in bežal v mesta in tujino, kar je z žalostjo ugotavljal Adlešič. Verjame, da bodo odhajajoči ohranili ljubezen do svoje rodne grude in domačih (zlasti za dekleta označi za pomembno omožitev pred odhodom) in da bodo pisma iz Amerike prežeta s tihimi in otožnimi željami po čim prejšnji vrnitvi domov. In kaj storiti? Omožiti mladini, da si čim prej ustvari lastno eksistenco. Pred očmi je imel kmetsko mladino. Skratka, da postanejo doma samostojni gospodarji in da se izobrazijo. Da se podpirajo zadruge in društva, ki podpirajo kmečki stan. Da se doma zadržijo kmečki posli in delavci (teh je primanjkovalo zaradi odhajanja v tujino), brez katerih ne more noben kmet. Preskrbljeni morajo biti v času boleznih in onemoglosti in ko ni dela na polju, naj bi se ukvarjali z domačo industrijo. Najbolj je Adlešiča skrbela mladina, ki je odhajala v Ameriko. Ta tam ostane, kar je pomenilo »najtežjo izgubo za naš narod v moralnem in gmotnem oziru.« Vsak je hotel tudi na hitro obogateti v tujini, kar je označil za egoistični nagon in izgubo prvotnega idealizma. S prstom pa je pokazal krivca, to je na liberalizem. »Zato, gos-

32 Adlešič, *Slovensko-hrvatski katoliški shod*, str. 277–286.

33 Adlešič, *Naše izseljeništvu*, str. 233–234.

*Belokranjice na slovensko-hrvatskem katoliškem shodu v Ljubljani leta 1913
(Slovensko-hrvatski katoliški shod 1913, str. 176).*

poda, če se bojujemo proti liberalizmu, bojujemo se proti kozmopolitizmu in bojujemo se proti raznarodovanju, proti izseljevanju,« je še zapisal. Propagirjal je vrnitev k starim idealom.

Mladi Juro Adlešič kot govornik na katoliškem shodu leta 1913 (Slovensko-hrvatski katoliški shod leta 1913, str. 48).

In kako je živel človek v Ameriki in Vestfaliji? Izpostavil je samo temne strani tega življenja: namesto sonca ga obdaja dim in prah tovarne, na uho mu udarjajo zvoki krampa in ropot stroja, namesto pesmi delavcev mu doni na uho kletev in prepir, njegova lica so bila brezbarvna, vdihoval je kužni zrak, težko delo mu je upognilo pleča in bol in trud sta mu odvzela svit njegovih oči in polet njegovega srca. »Postal je kot stroj, ki služi stroju,« zaključil razmišljanje. Zavračal je tudi reklamno bahavega »Amerikanca« ali meščanke, ki prideta domov ob praznikih z zabuhlimi lici, gizdavo našopirjena s klobukom na glavi, z zlatimi verižicami ali zlatimi prstani in uhani. Adlešič je posredoval misel povratnika, da bi se na začetku takoj vrnil domov, če bi le imel denar in ga ne bi bilo sram pred tovariši. Da teh strani življenja v Ameriki ljudje doma ne poznajo, saj poznajo to deželo le iz pisem in pripovedovanja povratnikov. Zavzemal se je tudi za vzgojo otrok v ljubezni do kmečkega življenja. Ob tem se ponovno loti liberalizma, kateri naj bi bil kriv za zaničevanje vsega, kar je kmečkega in povzdigovanje tistega, kar je modno: »Zato, ker ni več moderno biti kmečki fant, fant od fare, ker ni več moda, biti kmetsko – slovensko dekle z ruto, temveč gospodična v klobuku in z rokavicami.« Torej, liberalizem zaničuje kmeta, je menil Adlešič. Pozival je pisatelje, pesnike in umetnike, da naj gre do h kmečkemu človeku, naj obišejo slovensko mater /.../ vse v duhu rekla: »Mesto mori, dežela poživi!« In nadaljeval: »In naše ženstvo, naša mestna inteligenca! Proč z raznimi spakami, ki jim pravijo

okraski obleke in so proizvodi tujih tovarov, izdelani brez zmisla za lepoto, brez okusa, brez ideje. Krasite si obleko z izdelki od domače robe slovenskega dekleta, z izumom njenega umetniškega čuta. Kako lepo bodo pristojali okraski z narodnimi motivi vsaki obleki! In s tem bodo zopet le naši ljudje imeli zaslužek.« Ljubezen do domače zemlje je na koncu povezal z ljubeznijo do velike in vseobsežne ljubezni do jugoslovanske slovensko-hrvaške domovine. Svoje razmišljanje je zaključil: »Zato raznesimo povsod po naših vaseh in mestih, po listih in knjigah, na shodih, v cerkvi in šolah glas, da bo našel odmev v srcih vseh! Od Triglava do Balkana naj doni: Nazaj do rodne grude slovensko-hrvaške.« Zapisnikar njegovega govora je pristavil, da je bil aplavz poslušalcev viharen in dolgo trajajoč. (Ni kaj, Adlešič je imel smisel za poetičnost pisanja, op. avt.).

»Moja pot v Ameriko« (1938)

Med obema vojnama so se vrstili obiski Slovencev v Združene države, tako politikov, cerkvenih dostojanstvenikov, znanstvenikov, umetnikov, književnikov, publicistov, novinarjev in še koga. Nastajali so potopisi v knjižni obliki, vrsta njih je bila objavljena v takratnem časopisju, umetniška dela, razna razmišljanja in podobno. Medijsko najbolj odmeven obisk Slovenije je bil prihod Louisa Adamiča. Kar dolgotrajni »obisk« je dosegel pater Kazimir Zakrajšek, ki je prišel v domovino leta 1927 in jo zapustil ob napadu na Jugoslavijo, 6. aprila 1941, ko se je najprej umaknil v Zagreb, nato pa junija meseca preko Trsta, Rima in Lizbone pripotoval v New York.³⁴ Maja 1938 je ameriške Slovence obiskal tudi ljubljanski župan dr. Juro Adlešič.

Adlešič je s soprogo Vero Adlešič Popovič obiskal Cleveland (Ohio), Pittsburgh (Pennsylvania), Chicago (Illinois), Joliet (Illinois) in Milwaukee (Wisconsin). Če se ozremo na njegove predhodne poglede na izseljevanje Slovencev, so bili le-ti odklanjajoči, prikazujoč izseljence kot sužnje ameriške industrije, kot stroje, izgublence za narod, ki so povzročali bol svojim domačim v domovini. Odhajali so močni, zdravi, krepkih mišic, vračali pa so se shirani, onemogli, zato je nad njimi jokala domovina, kot v črno oblečena vdova, zapiše Adlešič. Njegova domovinska čustvenost je izrazita pri opisovanju izseljenstva, zato je tudi pogosto citiral verze Otona Župančiča iz pesnitve *Duma* (1908).³⁵ Poet je bil v izseljenski zgodbi od nastanka pesmi dalje mnogokrat citiran s poudarkom, da je zapuščanje doma in iskanje kruha v tujini in razsipavanje plodov odraz domače mizerije. Župančič je soočil to mizerijo domačije z veličino tujega sveta. Ali je bil razcepljen med duhom in srcem? Med svetovljanstvom in

domačijo? Opevanje slednje zasledimo tudi pri Adlešiču v njegovih že omenjenih prispevkih. (Domovinska čustvena nota ni bila tuja tudi Božidarju Jakcu, ki je v letih 1929 do 1931 potoval po Združenih državah, slikal, fotografiral in snemal na filmski trak naravo, slovenske skupnosti in posameznike. Tudi njemu je bila bližja dolenjska pokrajina, domačija in toplota doma, kot pa hladna Amerika, ki je ljudi spreminjala v stroje³⁶). Mnogi ameriški Slovenci pa so uživali sadove svojega dela, živeli v lastnih hišah, čeprav raztreseni po mestih, tovarnah, farmah, rudnikih prostrane Amerike, kakor tudi izseljenci v Nemčiji, na Nizozemskem in v Franciji. Ostali so ena družina s svojci v domovini, tj. »živi udje našega narodnega telesa.«³⁷ Prihajali pa so tudi novi rodovi. Skratka, vedno več se je pisalo in govorilo o pozitivnih straneh življenja onstran Atlantika in tudi v Evropi. Adlešič je tudi obiskal Združene države Amerike in vtise preli na papir.³⁸ Ob strani mu je ves čas stal pisatelj in javni delavec Jože Grdina, ki ga je tudi povabil v Ameriko.³⁹ Adlešiča je po njegovem zapisu tja vlekla neka sila, videti tamkajšnje kraje in rojake. Odkritosrčno se je izpovedal, da je v Združenih državah doživel nekaj čisto novega, kar mu je bilo dotlej nepoznano, česar se ni našlo v nobeni knjigi in tudi ne v pismu. Ne obsoja »nemile tujine«, čeprav spregovori z besedami, da je ta težka in neizprosna. Konkurenčnost raznih narodov v Združenih državah je po njegovem mnenju razvila njihove najboljše sile, izklesala njihove značaje in utrdila njihovo plemenitost. Adlešič se ni mogel ubraniti vtisa, ko je živel nekaj dni med rojaki v Ameriki, da je tam videl »nekaj najboljšega, nekaj najlepšega, nekaj najplemenitejšega.« Rojaki so našli v Ameriki novo domovino, ustvarili svoje domove – sicer z bojem, trudom, v znoju in z žulji –, hkrati so se borili tudi s tujimi (priseljenskimi) narodi, s tujimi jeziki in z naravnimi elementi. V tem boju so razvili vso svojo energijo in prirojene talente, da niso podlegli. Svoje razmišljanje je zaključil: »Ni težko ostati naroden, veren in domoroden v domovini, ko te obdaja od vseh strani ta duh in razvoj, ko si izpostavljen kritiki vse okolice. Toda ohraniti vero in narodnost in plemenitost v tuji zemlji, kljub tujim nasprotnim vplivom, to pomeni močatost, značajnost in dostikrat herojstvo.« Ob tem je izpostavil delo slovenskih župnij in duhovnikov, slovenskih dopolnilnih šol in delo slovenskih šolskih sester iz Maribora. Vse to so ustvarili izseljenci brez podpor ali nagrade, vse s

³⁶ Drnovšek, *Združene države Amerike v očeh*, str. 21–44.

³⁷ Adlešič, *Ljubezen do domače grude*.

³⁸ Sprva je bil njegov opis Amerike namenjen radijskim poslušalcem, nato ga je objavil v *Kroniki slovenskih mest* (1938).

³⁹ Cleveland je predstavil kot največjo slovensko in jugoslovansko naselbino, mesto, ki je imelo nad milijon prebivalcev, od tega kar 42 odstotkov priseljencev, z otroki skupaj 71 odstotkov. V mestu je živel okoli 50.000 Slovencev in 20.000 ostalih Jugoslovancev.

³⁴ Friš, *Korespondenca*, str. 9–16.

³⁵ Vidmar, *Oton Župančič*, str. 92.

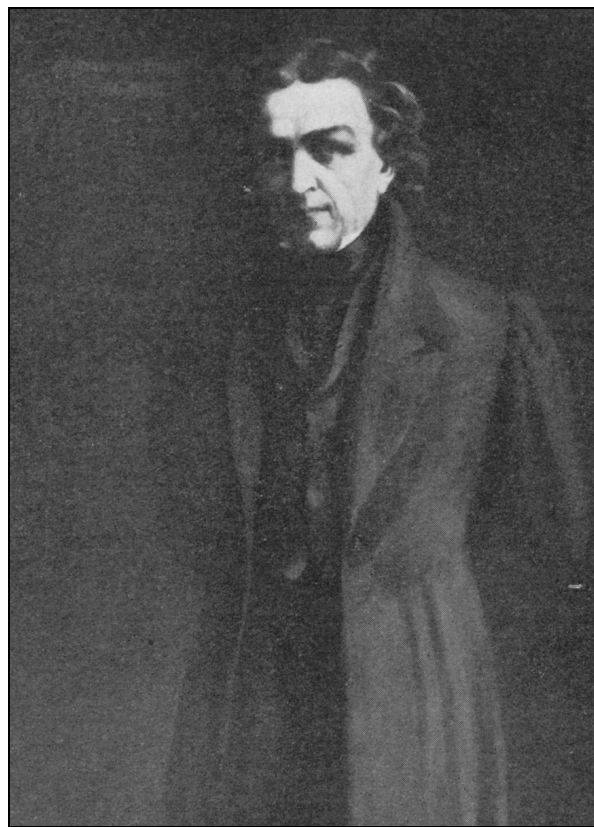
ciljem ohranitve ljubezni do domovine, materine vere in besede, je zaključil Adlešič svoje razmišljanje. Svoj delež so ameriški Slovenci dali tudi v prvi svetovni vojni,⁴⁰ vedno bolj so se uveljavljali v javnem življenju in povsod so bili spoštovani kot vneti, solidni in vestni delavci, kar je Adlešič slišal s strani županov mest, ki jih je obiskal.

Posebno pozornost je Adlešič namenil mladim, omenjajoč »dijake«. Izpostavil je uspeh sina Kondove Ane iz Ford Kansasa, ki je bil prvi izmed 7000 dijakov kansaške univerze (»Kako upravičen ponos za slovensko mater!«) Povsod, kjer se je gibal, so ga pozdravljali od najmlajših do odraslih, da bi ga videli (»odposlanca domovine«). Pravili so mu, »da se jim je zdel moj prihod kot dih domovine, ki jih želi pozdraviti in nase privezati, poživeti in osrečiti.« Segali so mu v roke, se gnetli okrog njega, izročali pozdrave svojcem in moral se je podpisovati na program proslave ob odprtju Jugoslovanskega kulturnega vrta v Clevelandu.⁴¹ Ob tem se je zavzel za navezavo čim tesnejših stikov med svojci doma in rojaki v Ameriki. Prevezlo ga je dopisovanje mladih na obeh straneh Atlantika, kar je povzel po ameriškem vzorcu dopisovanja ameriške mladine z mladino v inozemstvu. Živo je bilo zlasti dopisovanje z mladino v Evropi, »le Jugoslavije ne najdemo na tej mapi,« je še izpostavil. Mladi so izdajali list *The Press Young Folks Page* v Clevelandu. Okoli 6000 se jih je na ta način povežalo z mladino v Evropi. Prevezel ga je tudi ameriški športni duh in zavzel se je za popularen šport ameriške mladine, tj. baseball. Označil ga je za razširjen in priljubljen šport z velikim vzgojnim pomenom. V tej zvezi, je menil, bi morala pomagati tudi jugoslovanska država.⁴²

Kot ljubljanski župan je obisk povezal z vlogo obeh mest, domačega in Clevelanda (Ohio), t. i. ameriške Ljubljane. Z Jožetom Grdino sta se leto poprej domenila, da obe mesti stopita v tesen stik in vzpostavita »ožje narodno in kulturno sodelovanje«. Povod za obisk je bila otvoritev Jugoslovanskega kulturnega vrta v Clevelandu. Vrhunec proslave je bil 15. maja 1938. Bili naj bi prvi, ki so uresničili Rockefellerjevo zamisel o kulturnih »vrtovih« (centrih) posameznih etničnih skupin v ZDA. Adlešič je bil navdušen nad dogodkom, katerega središče je bil tudi sam. Bil je častni gost clevelandskega župana Harolda H. Burtona. Dogodku so prisostvovali tudi višji predstavniki države. To je Adlešiča utrdilo v spoznanju, da je s tem bila dana počastitev »naše Jugoslavije v Ameriki«. Medijsko je podprl to manifestacijo radio Columbia Broadcast, ki je brezplačno dovolil prenos jugoslovanske ure po 138 postajah Amerike in po kratkih valovih dalje v Evropo. St.

Clair Avenue v Clevelandu je bila okrašena z jugoslovanskimi, slovenskimi in ameriški zastavami. Od Narodnega doma do Jugoslovanskega kulturnega vrta so bile hiše okrašene s cvetjem, potekala je parada slovenskih in slovanskih društev in ljudi je bilo ogromno. Adlešičevo navdušenje je bilo veliko. Pripadla mu je tudi čast, da je tudi odprl kulturni vrt. V vrtu so bili spomeniki Friderika Barage, Simona Gregorčiča, Ivana Cankarja in Petra Petrovića Njogoša. Dogajanje je spremljalo okrog 5000 ljudi.⁴³ V tem času so na pittsburški univerzi uredili »jugoslovansko sobo«, katere slovenski del sta predstavljali sliki Franceta Prešerna in Jurija Vege. Prvega je naslikal Božidar Jakac, drugega Matej Sternen. Adlešič je izpostavil, da so bili Slovenci prvi, ki so izkoristili to pobudo.

Adlešič je poudaril pomen obiska Združenih držav tudi za Ljubljano. Clevelandski župan mu je izročil pozlačen mestni ključ Clevelanda kot simbol svobode in gostoljubja.⁴⁴ Clevelandskemu županu

Upodobitev pesnika Franceta Prešerna slikarja Božidarja Jakca je bila izročena kot dar slovenskih mest univerzi v Pittsburghu za jugoslovansko razstavo (Kronika slovenskih mest, V/1938, str. 181).

⁴⁰ V tej zvezi je zapisal, da namerava oddati dve sliki odhoda »naših« prostovoljcev na evropska bojišča Mestnemu muzeju v Ljubljani. Glej: Adlešič, *Moja pot*, str. 181.

⁴¹ Adlešič, *Moja pot*, str. 181.

⁴² Adlešič, *Moja pot*, str. 182.

⁴³ Adlešič, *Moja pot*, str. 82–83; Klemenčič, *Slovenes in Cleveland*, str. 363–364.

⁴⁴ Adlešič je obljubil, da ga bo izročil (sam je zapisal v množinski obliki) Mestnemu muzeju v Ljubljani. Glej: Adlešič, *Moja pot*, str. 183.

Poklon kranjske Ljubljane ameriški Ljubljani (Clevelandu). Kip Toneta Kralja z naslovom »Pozdrav«, ki ga je clevelandskemu županu predal dr. Juro Adlešič ob obisku v Združenih državah Amerike (Kronika slovenskih mest, V/1938, str. 183).

pa je Adlešič izročil kot dar leseno skulpturo Toneta Kralja z naslovom »Pozdrav«, ki jo je v svojem prispevku označil za »mis Slovenijo«. O njej se je razpisalo glasilo *The Cleveland Press*, ki jo je označilo za »Miss Ljubljana«. Bralcem so jo opisali, da gre za slovensko dekle v narodni noši na podstavku, visokem slab meter, z napisom »Ljubljana to Cle-

veland« z mestnim grbom v sredini in z uporabo črnega hrasta. Dekle je imelo v levici šopek rdečih nageljnov, v zrak iztegnjeni desnici pa vihrajoč bel robček.

Obiskal je tudi več kulturnih in socialnih ustanov. Pri tem je dobil vtis, da Amerika ni bila taka, kakor so si jo na splošno predstavljali, »tj. lov za dolarje! Adlešič je menil, da »naši« ljudje v Ameriki ne bodo izumrli, čeprav se je dotok izseljencev zaustavil zaradi omejevanja priseljevanja v Združene države. In zakaj njegov optimizem? Zato, kot je verjel, ker je bilo med izseljenci in njihovimi potomci »mnogo odličnih, idealnih in požrtvovalnih narodnih delavcev in voditeljev.« Skratka, njegov obisk v Ameriki ga je navdušil za deželo, ki jo je v času priseljevanja pred prvo svetovno vojno smatral za »zlo« Slovencev.⁴⁵

Zaključek

Dr. Juro Adlešič je bil eden redkih izobražencev, ki se je ukvarjal s problematiko organiziranja izseljenstva pred prvo svetovno vojno (1909). V največji meri se je naslanjal na avstrijsko literaturo (J. Buzek). Z nekoliko idealističnega vidika je pričakoval sodelovanje vseh (katoliških) društev in organizacij na Slovenskem, do same Rafaelove družbe, katere osnovna dejavnost je bila pomoč izseljencem z nasveti, zlasti na poti v tujino. Do nje je bil kritičen oziroma je predlagal njeno poglobljeno in širše delo, do katerega ni prišlo. Drugače povedano, le peščica izseljencev se je odločila za nasvete, večina pa je odšla po svoji poti. Izseljenski agenti so bili mnogo bolj organizirani, saj je za njimi stal kapital, medtem ko iz deželnih in državne strani ni bilo posluha, saj je bilo izseljevanje svobodno. Država je le z gospodarskimi prijemi pomagala k večji urejenosti oziroma z represivnimi organi preprečevala anarhijo na tem področju. Adlešič se je drugič srečal s problematiko izseljevanja na slovensko-hrvatskem shodu v Ljubljani (1913). Za predvojno obdobje je veljalo, da je vsaj v cerkvenih krogih veljal odpor proti izseljevanju – kljub delnemu razumevanju tega procesa – pri čemer je bil Adlešič izrazito čustveno nastrojen s prikazovanjem izseljevanja kot največjega zla za Slovence. Pred očmi je imel zlasti rodno Belo krajino. Tretjič se je srečal z izseljenstvom, ko je kot ljubljanski župan odšel na obisk v Cleveland in nekatera druga mesta v Združenih državah Amerike (1938). Popravil je svoj pogled na izseljenstvo in na ameriške Slovence. Z veliko mero navdušenja je opazoval dobro gospodarsko, kulturno in intelektualno stanje ameriških Slovencev. Bil je navdušen nad njihovo organiziranostjo, delovanjem Cerkev, delom z mladimi ipd. Kljub veliki gospodarski krizi so mirno živeli. Izognil pa se je problemu usihanja

⁴⁵ Adlešič, *Moja pot*, str. 183.

znanja slovenskega jezika in močne amerikanizacije med ameriški Slovenci in njihovimi potomci. Večina se je namreč utapljala v ameriškem morju, saj sta razpršenost in generacijski moment vplivala na njihovo počasno številčno usihanje, kar je slabih dvajset let pred tem opazil tudi Božidar Jakac, ki je v daljšem časovnem obdobju bolje spoznal Ameriko.⁴⁶ Vendar je bil Jakac mnogo bolj odklanjajoč do ameriške civilizacije v primerjavi z Adlešičem. Njegova rodna Dolenjska mu je bila nadvse. Adlešič ni imel časa za bolj poglobljeno spoznavanje, kot ljubljanski župan pa se je gibal v višjih krogih, zato ga je Amerika kar pogoltnila vase. Zato nas ne začudi, da je v svojem prispevku Moja pot v Ameriko omenil, da je prinesel kar nekaj materiala v Ljubljano, na primer statistik in študij, zlasti s socialnega področja.

Mladi ministrant. Slovenska Katoliška cerkev je imela velik vpliv na priseljence (Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 295).

Amerikanizacija je napredovala. Za piščalko Strica Sama so se vile množice različnih etničnih skupin, med njimi tudi Slovenci in Slovenke (Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, str. 453).

Usoda ga je še enkrat povezala z izseljenstvom. Od junija 1942 je živel v Italiji (Merano), po italijanski kapitulaciji je odšel v Rim in po končani vojni se je hotel vrniti, vendar je na sugestijo žene Vere Adlešič Popovič ostal v Italiji do leta 1949, ko se je izselil v Združene države Amerike. Vzrok slednjega je bila sodba okrožnega sodišča v Ljubljani (16. 3. 1946), ki mu je v odsotnosti odvzelo svobodo s prisilnim delom za dobo enega leta in izgubo državljanских pravic za dobo do petih let. Leta 1949 se je iz Italije odselil v Združene države. Po mnenju analitikov državne varnosti je bil bolj ali manj neaktiven. Starost, ločenost od domovine (domotožje), slab ekonomski položaj in bolezni so ga težile. Žena je skušala omiliti njegov položaj, z njim si je dopisovala, vlagala prošnje za omilitev kazni. Jugoslovanska državna varnost je bedela nad njim tudi v Združenih državah Amerike, največ informacij pa je dobila iz njunega medsebojnega dopisovanja in poročil rezidentov.

⁴⁶ Jakac, Jarc, *Odmevi Rdeče zemlje*.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve.
ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 490, Mesto Ljubljana, predsedstvena registratura

ČASOPISI

- Čas, 1909
Družina, 2001
Kronika slovenskih mest, 1938
Slovenec, 1936

LITERATURA

- Adlešič, Juro: Organizacija slovenskega izseljeništv. *Čas*, zv. 4 in 5, 1909, str. 170–189.
Adlešič, Juro: Naše izseljeništv. *Narodni gospodar*, XIV/14, 25. 7. 1913, str. 233–234.
Adlešič, Juro: O ljubezni do domače grude. *Slovensko-hrvatski katoliški sbod v Ljubljani 1913*. Ljubljana : Založila katoliška bukvarna, 1913, str. 277–286.
Cindrič, Alojz: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 2009.
Dražumerič, Marinka: Prispevek k poznavanju izseljevanja iz Bele krajine. *Dolenjski zbornik 1985*, (ur. Jovo Grobovšek). Novo mesto : Dolenjski list, str. 197–216.
Drnovšek, Marjan: *Pot slovenskih izseljencev na tuje: od Ljubljane do Ellis Islanda – Otoka solza v New Yorku 1880–1924*. Ljubljana : Mladika, 1991.
Drnovšek, Marjan: *Usodna privlačnost Amerike: pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*. Ljubljana : Nova revija (zbirka Korenine), 1998.
Drnovšek, Marjan: Velika gospodarska kriza in slovenski izseljenci. *Gospodarske krize in Slovenci* (ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič). Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, Zveza ekonomistov Slovenije, 1999.
Drnovšek, Marjan: Ložarjevo emigrantstvo. *Pretrgane korenine: sledi življenja in dela Rajka Ložarja* (ur. Ingrid Slavec Gradišnik, Helena Ložar-Podlogar). Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
Drnovšek, Marjan: *Ljubljana: križišče na poti v svet / Ljubljana: the crossroad to the world*. Ljubljana : Numizmatično društvo Slovenije, 2006.
Drnovšek, Marjan: Združene države Amerike v očeh slovenskega slikarja Božidarja Jakca (1929–1931). *Dve domovini / Two Homelands*, 2006, št. 23, str. 21–44.
Drnovšek, Marjan: *Izseljevanje – »rakrana« slovenskega naroda*. Ljubljana : Nova revija, 2010.
Ferenc, Tone: Adlešič, Juro. *Enciklopedija Slovenije*, 1. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987, str. 9.
Friš, Darko: *Ameriški Slovenci in Katoliška cerkev 1871–1924*. Celovec-Ljubljana-Dunaj : Mohorjeva založba, 1995.
Friš, Darko: *Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. (1920–1958)*. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 1995.
Jakac, Božidar, Jarc, Janko: *Odmevi rdeče zemlje*, I, II. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1932.
Jaklič, Franc: *Misijonski škof Irenej Friderik Baraga*. Celje : Družba sv. Mohorja, 1931.
Kalc, Aleksej: Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne. *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki* (ur. Mirko Jurak ... [et.al.]). Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Slovenska izseljenska matica, 1995.
Kalc, Aleksej: Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje v 19. stoletju in do prve svetovne vojne. *Dve domovini / Two Homelands*, 1997, št. 8, str. 9–35.
Klemenčič, Matjaž: *Slovenes in Cleveland. The Creation of a New Nation and a New World Community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Novo mesto : Dolenjska založba, 1995.
Kološa, Vladimir: *Banski svet Dravske banovine 1931–1941*. Ljubljana : Arhiv republike Slovenije.
Slavec Gradišnik, Ingrid, Ložar-Podlogar, Helena (ur.): *Pretrgane korenine. Sledi življenja in dela Rajka Ložarja*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
Smolik, Marijan: Župan dr. Juro Adlešič. *Družina*, št. 19, 6. 5. 2001.
Vidmar, Josip: *Oton Župančič. Kritična portretna studija*. Ljubljana : Založba Hram, 1935.
Zavertnik, Jože: *Ameriški Slovenci: Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote*. Chicago : Slovenska narodna podpora jednota, 1925.
Wagner, Ulrich: *Bremen, Bremerhaven und die Auswanderung. Hoffnung Amerika: Europäische Auswanderung in die Neue Welt* (ur. Karin Schulz). Bremerhaven : Wirtschaftsverlag, NW, Verlag für neue Wissenschaft GmbH, 2008.

 S U M M A R Y

White Carniolan Juro Adlešič and Slovenian emigration

There were very few Slovenian intellectuals in the Austrian era who were willing to commit their scientific endeavours to investigating the problem of emigration. Emigration to the United States received the most public attention, while emigration to Westphalia (Germany) figured far less prominently and still less so emigration to other countries (South Africa and Egypt). A most thorough study on the organisation of Slovenian emigration was undertaken by a White Carniolan Juro Adlešič (1884–1968) while still a student at the Viennese Faculty of Law (1909). In his article featured in the newspaper *Čas*, Adlešič considered better organisational approaches to emigration. He scaled down his initial groundbreaking ambitions with a more feasible idea to seek support from peasants' and workers' associations of Catholic provenance. He called for an organisation that would, combining the efforts of all who might be affected by this problem, monitor emigration both on provincial and local levels. The organisation as envisaged by Adlešič, would reach beyond the borders of the Slovenian territory, at least as far as to Croatia. He followed the example of similar organisations in other European countries, particularly Italy. In his opinion, the greatest threat to emigrants came from emigration agents and alcoholism on both sides of the Atlantic. Adlešič also presented

this problem at a Slovenian-Croatian Catholic convention (1913). His highly emotional speech, in which he praised Catholic values and alerted to the great evil, i.e. Slovenian emigration abroad, met with an enthusiastic reception. He emphasised the value of home and homeland, and quoted the verses of the poet Oton Župančič, his close relative from White Carniola, in nearly all of his treatises. In those days Župančič's poem *Duma* (1908) was the most frequently quoted poem in relation to the emigration problem. Adlešič made his third contact with emigration when he visited Slovenes in the United States in 1938. On that occasion he appeared as Mayor of Ljubljana. He opened the Yugoslav Garden in Cleveland, US, and presented the event in an article published in *Kronika slovenskih mest* (1938), a review that continues to circulates today under the title *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*. In addition to American Slovenes, Adlešič was also received by politicians and mayors he had met in Cleveland, also referred to as American Ljubljana. Suddenly, he began to praise America and became enraptured with the prosperous situation of American Slovenes. This marked a major turnaround in his attitude towards Slovenian emigration. He was destined to visit the United States once more, after 1949, when he emigrated there from Italy, where he had lived from 1942. Adlešič was under close surveillance of the Yugoslav security services, which also followed him abroad. Due to his Catholic orientation, political engagement in the Slovenian People's Party (SLS) and mayoralty in the period of Italian occupation, he was cast as a collaborator. He returned to his native country in the mid-1960s.